

Марија Н. Анђелковић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

МЕТОНИМИЈА И СИНЕГДОХА У НАЗИВИМА ДЕЛОВА ТЕЛА У РОМАНУ *ХОДОЧАШЋЕ АРСЕНИЈА ЊЕГОВАНА* БОРИСЛАВА ПЕКИЋА

Апстракт: На примерима лексема којима се именују делови тела бавимо се односом метонимије и синегдохе у роману Ходочашће Арсенија Његована Борислава Пекића. Рад има за циљ да покаже како лексеме којима се именују делови тела имају богату полисемичну структуру, која се реализује кроз процес метонимије и синегдохе. Резултати анализе до којих ће се доћи поређењем ова два типа полисемичних трансформација требало би да покажу да оба имају сопствене принципе на којима почива фигуративна полисемичност. У раду ће бити примењен дескриптивни лингвостилистички метод којим се тип метонимије „назив дела тела → особина са њим повезана” и синегдохе „део тела човека → човек” описује на језичком и стилском нивоу.

Кључне речи: метонимија, синегдоха, делови тела, Борислав Пекић, фигуративна полисемичност.

1. Роман *Ходочашће Арсенија Његована* Борислава Пекића, који је 1970. године награђен НИН-овом наградом, прича је о кућевласнику Арсенију Његовану, који је свој живот и живот својих најближих подредио страсти грађења кућа. Арсеније Његован, потомак некада угледне породице, проводи живот заточен у дому, не знајући да су се друштвене прилике давно промениле. Роман говори о утицају историјских догађаја на живот обичног човека. Језик романа је богат, живописан, упечатљив, чиме је у извесној мери допринела и употреба фигуративних значења речи.

¹ Аутор је докторанд на Филолошком факултету у Београду. Имејл-адреса: marijaanst@gmail.com.

Предмет анализе овог рада биће управо анализа фигуративности језика, тачније метонимије и синегдохе, и то пре свега њиховог лексичког нивоа. Употреба синегдохе и метонимије доводи до промена на семантичком плану тако да се тумачењем њихове фигуративне употребе улази у тумачење значењског аспекта самога дела.

2. М. Ковачевић истиче да је метонимија „употрба једнога знака (имена) умјесто другог знака за предмете или појаве који су повезани неким логичким изванјезичким односима” (2000: 45). Метонимијом се остварује пренесено (секундарно) значење речи, тачније, метонимизација је процес измене на семантичком плану, услед чега настаје фигуративност.² Архисема³ је извориште метонимијске трансформације. М. Ковачевић примећује да код метонимије архисема примарног значења постаје сема новог значења и ту појаву назива клизање референције (1999: 178). Рајна Драгићевић лексичку метонимију одређује као „способност многих чланова једне тематске групе лексема да по истом моделу преносе своја имена на друге појмове из истог модела стварности на основу неке логичке везе међу њима (2010: 167). Лексичка метонимија није стилска фигура, него лексички механизам полисемије, тако да представља значајан принцип лексичког богаћења.

Модерна лингвистика, пре свега она која се заснива на когнитивистичком приступу, метонимију третира као механизам мишљења који лежи у основи човековог појмовног система. Наиме, когнитивни лингвисти у метонимији виде значајан појмовни механизам и, како тврде Лејкоф и Џонсон, она је пре ствар мишљења и разумевања, па тек онда језика (Lakoff Johnson 1980: 35–40).

2.1. Према *Речнику књижевних термина*, „синегдоха је подврста метонимије [...] сазнавање једне речи (појма) посредством друге речи (појма) на основу њихове узајамне зависности и логичке везе; оно што се наводи истог је рода као и оно што се посредно сазнаје” (*Речник књижевних термина* 2001: *синегдоха*). Милош Ковачевић синегдоху дефинише као стилску фигуру „код које се лексемом која означава дио именује цјелина, или обрнуто: лексемом којом се именује цјелина означава се дио те цјелине” (2000: 61). Д. Гортан Премк истиче: „Архисема је фокус трансформације. Ту се дешава мутација и измена архисеме и развитак нових сема нижег ранга” (1997: 79).

² У процесу метонимизације промена се врши и у домену граматичких обележја

³ Архисема је основно значење речи. Код метонимије архисема је извориште трансформације. Архисема даје податак о припадности лексеме одређеној лексичко-семантичкој групи и она је интегрална за целу лексичко-семантичку групу. Према теорији компоненцијалне анализе лексичко значење посматра се као скуп семантичких компонената. Језичко значење може се рашчланити на мање делове (компоненте) – семе.

2.2. При дефинисању метонимије и синегдохе већина научника је углавном сагласна. Оно што представља поље размимоилажења јесте питање да ли метонимија и синегдоха представљају јединствену фигуру или су оне аутономне. Као аргумент за посебност синегдохе Рајна Драгићевић указује на чињеницу да је метонимија увек регуларна, док синегдоха то готово никад није, осим ретких случајева хиперонима (2010: 179). Даринка Гортан Премк пак истиче: „...код метонимијских трансформација имамо само мутацију архисеме и десемантизацију неких сема ... код трансформација индукованих синегдохом имамо мутацију и измену архисеме и развитак нових диференцијалних идентификационих сема” (1997: 79).

Сви когнитивни лингвисти теже генерализацији теорија, па се сви модели „део–целина” сматрају метонимијом. Међутим, Кенићи Сето⁴ одвојио се од општег става когнитивне лингвистике да синегдоха нема самосталност. Његово тврђење засновано је на ставу да је синегдоха пренос између две категорије, док је метонимија пренос између два ентитета.⁵

3. Сходно ставу Лејкофа и Џонсона да у процесу концептуализације највећу улогу има људско искуство, мислећи пре свега на искуство људског тела (G. Lakoff, M. Johnson 1980), показаћемо да управо називи за делове тела имају нарочиту способност ширења значења јер њиховим посредством стварамо слику света. Метонимијски и синегдохски трансфери за *руку*, *главу*, *око* и *срце* даће мноштво значења и стилску маркираност. Предмет нашег истраживања јесу сличности и разлике које се јављају као последица деловања једног и другог механизма полисемије. Циљ рада је упоредити поменуте лексеме добијене метонимијом и синегдохом и објаснити њихове значењске и језичке могућности. У раду ће бити показано како поменуте лексеме остварују значења код каузалне метонимије типа „назив дела тела → особина са њим повезана” и синегдохе типа „део → целина”, тачније њеног подтипа „део тела човека или животиње

⁴<https://books.google.rs/books?id=82R4CnbaQ0kC&pg=PA1&clpg=PA1&dq=metonymy+in+language+and+thought+klaus+uwe+panther+gunter+radden&source=bl&ots=Z9X4bpPW4b&sig=caAkqQLJltRYmJDof3VzZ8BovY&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKewjHkTn58rJAhWF0hoKHNbnUDIYQ6AEIzAB#v=onepage&q=metonymy%20in%20language%20and%20thought%20klaus%20uwe%20panther%20gunter%20radden&f=false>, 7.12.2015.

⁵ Кенићи Сето указује на то да су ова два појма самостална због разлике у ширини значења. Он наводи примере *Црвенкапа* и *Плавобради* (човек који убија своје жене), где обе сврстава у метонимију, али прави извесну разлику међу њима. Капа није део девојчице, она је само у контакту са њом, те тако постаје њено својство на изванредан начин, тј. постоји блискост међу појмовима. Брада, као део тела, супституише целину (човека). Зато, да би се разумела разлика између метонимије и синегдохе, битно је уочити да ли је нешто део нечега или веза почива на блискости делова и особина.

→ човек или животиња”. Поређењем поменутих типова указаћемо на то да називи за делове тела имају велику способност ширења лексичког значења. У раду ћемо применити дескриптивну научноистраживачку методу како бисмо метонимију и синегдоху представили као важан механизам полисемије и средство уметничког функционисања у књижевном тексту. Такође ћемо извршити поређење лексема које се услед различите ситуационе условљености остварују као метонимијске и синегдохске.

4. Метонимија типа „назив дела тела → особина са њим повезана”

Како кажу Лејкоф и Џонсон (1980), метонимија је једна од значајнијих појмовних операција које човек користи за разумевање света који га окружује. С тим се слаже и Љ. Раденковић када каже да је „слика света који окружује човека стварана истим мисаоним поступцима који су примењени за опажање сопственог тела и положаја у том свету” (1996: 26). Исти аутор даље наводи да је тело „хеуристички модел за разумевање космоса” (26). Називи за делове тела произлазе из истог мисаоног механизма, па како се њима сазнавао свет, тако се јављала потреба за ширином њиховог значења. Отуд појава изражене полисемичности лексема којима се именују делови тела.

4.1. Лексема *око* у метонимијском типу „назив дела тела → особина са њим повезана” у нашем се корпусу јавља у следећим примерима:

- [...] морао [сам] што пре да се удалим да не бих *пао уочи* [→ да не бих био примећен] добром господину Михајловићу [...] (75); [...] имао сам, рекох, *отворено око* [→ обазрив] само за стална, домицилна боравишта [...] (209).

У наведеним примерима, у којима лексема *око* пролази кроз процес метонимијске трансформације, основно и пренесено значење не удаљавају се превише. Наиме, у оба случаја метонимизирана лексема означава особину или стање које је условљено гледањем. Арсеније Његован жели да он и његово деловање остану непримећени, па се лексема *око* у првом примеру метонимизира као предмет, суд који нешто садржи, а у који би јунак романа могао упасти не познајући промењене друштвене околности као ни стање свог поседа. Садржај тог предмета је, заправо, друга метонимија, која је овде, додуше, изостављена, али је јасно да је о њој реч – *ја* → *моја слика*.

У другом примеру *око* се доживљава као контролор. *Око* контролише и управља. Овде се полази од спознаје да се свет упознаје посредством вида и да *око* упозорава на евентуалну опасност која из спољног света вреба Арсенија Његована. *Око*, и оно што оно „чини”, условљава његово понашање, тачније, захваљујући њему, он развија способност уочавања појединости које кућу као

дом одваја од другог типа грађевина, а што Арсенија Његована разликује од обичног градитеља и поседника. Својим *отвореним оком* Арсеније Његован не гледа, већ грађевине које поседује доживљава, персонификовано. Овај пример истовремено представља и синегдоху типа „сингулар → плурал” (отворено око → отворене очи).

4.2. Како је лексема *глава* једна од најстаријих у српском језику, она спада у најпродуктивније. У процесу концептуализације стварају се бројне појмовне могућности, па се шире и језичке перспективе поменуте лексеме. Примери метонимије са лексемом *глава* у нашем корпусу су бројни:

[...] ја ни у једној фази свог оклевања на ушћу Задарске и Поп-Лукине нисам мислио да је и до тога дошло – губљење *главе* [→ живота] имам у виду – и да се, *in genere* узевши, излажем било каквој опасности (88); [...] поштовање које би јој већ својом куповном понудом указао доајен београдских рентијера Стефану би у *главу ударило* [→ уобразио би се] [...] (109); [...] дотле сам му жену успео окружити режимом несносних подбадања [...] те је потпуно *главу изгубила* [→ полудела] и најзад се мени поверила [...] (110); Са свега тога имам још више права тврдити да су овај град [...], саградили једино људи кова Арсенија, Симеона и, нема сумње другог му унука, Константина Његована, чија сахрана тога преподнева никако *из главе* [→ из мисли] да ми изиђе (222).

За разлику од примера *губљење главе* (88), што значи смрт, у примеру *главу изгубила* (110) не значи настрадала, већ полудела, и најчешће се, мада то наш пример не потврђује, користи у конструкцији *за + инструментал*. Ово значење проистекло је из метонимијске везе садржалац – садржај, тј. памет је смештена у глави, па изгубити главу значи изгубити памет. Арсеније Његован, познајући и сам стање *губљења главе* због немогућности „власничког уживања” (Пекић 2002: 109), лукавствима и „административним ујдурмама” (Пекић 2002: 109) доводи жену свог рођака Стефана, недостојног поседника највредније куће, у стање лудула, те то користи како би ситуацију окренуо у сопствену корист.

Ударило у главу (109) израз је чије је значење уобразити се’ засновано на концептуализацији *главе* као садржаоца мисли, па *ударити у главу* значи нарушити поредак мисли’, тј. убраженошћу се нарушава поредак мисли. Пекић је овом метонимијом пренагласио особину јунака. Наиме, Стефан се не би само уобразио због власништва над величанственом Нике већ би то „новопеченом поседнику” (Пекић 2002: 109) нарушило дотадашње ставове о градитељству као начину да се заради, па чак променило слику себе самог од власника уце-

рица у турској паланци до „доајена београдских рентијера” (Пекић 2002: 109), што је, према мишљењу Арсенија Његована, доказ да је Стефану нарушен поредак мисли.

Пекић лексему *глава* метонимизира у свим примерима осим првог по моделу садржалац – садржај, а из њега проистичу значења ’уобразити се, полудети, бити опседнут’, која су изазвана размишљањем Арсенија Његована о грађевинама или деловањем везаним за грађевине.

4.3. Примери метонимије за лексему *срце* јесу следећи:

[...] нерационалан распоред је [...] *за срце прирастао* [→ заволео] једино деци [...] (38); [...] сумњам, да би им онако [...] поступили рентијери којима су куће такође *лежале на срцу* [→ воleti] (86); Увиђајући [...] и да ме је *за срце ујела* [→ повредила], жена ми помирљиво објасни да уопште није циљала на зараду (97); [...] а ја [...] *нисам имао срца* [→ осетио жељу] да је пробудим [...] (101); [...] сањарио [си] о томе како ћеш свој посед проширити и на насеље с оне стране Саве, разуме се, ако ти се буде *примило срцу* [→ допало] (121); Друзја, мислио си, друзја, и *срце* [→ храброст] су ти као четири оштра, од кише сјајна сечива пробиле шине двоструког колосека у Соловкину (129); [...] али мојим кућама, никад није опростила место које су заузимале у *мом срцу* [→ у мојим осећањима] (186); [...] докле се као шеталица сата клони победи или поразу, дотле подобно клатну и *срце* [→ страх] трговчево шета амплитудом неизвесности [...] (280).

Лексема *срце* у поменутом моделу концептуализована је као садржалац уместо садржаја. То значи да су особине и осећања смештени у срцу, па оно стоји уместо емоција које су у њему. Зато се срце пресликава у љубав, искреност, осећајност, храброст, страх.⁶

Идиоматским исказом *за срце прирасти* (38) концептуализован је појам љубави помоћу глагола. Ако *срце* означава осећања, глагол *прирасти* добија значење ’постати део нечега, расти заједно са нечим’, па се исказ тумачи као ’постати део нечијих осећања, постојати у нечијим осећањима’. Како Арсеније Његован куће доживљава као жива бића, то је и однос према њима емотиван.

Сличност значења срећемо у примерима *лежале на срцу* (86), *примити срцу* (121) и *у мом срцу* (186). Наиме, у сва три примера емоције се односе на куће и њихово грађење. *Срце* Пекићевог јунака испуњено је љубављу према кућама, страшћу према њиховом грађењу, бригом због њиховог стања, сањарењем о

⁶ Диана Продановић Станкић у овом моделу види прикривену метафору, јер, како она тврди, „емоција као што је љубав према некоме може се метафорички поимати као вагра, због интензитета тог осећања али и физичких налета тоpline коју осећамо” (Продановић Станкић 2009: 83).

ширењу насеља. Осећања долазе *из срца*, па је очигледна логичка веза између садржаоца и садржаја, тј. изворног и циљног домена. Метонимизацијом је остварен читав спектар значења и постигнут изузетан естетски ефекат.

Значење израза *ујела за срце* (97) засновано је на тумачењу 'срце је садржалац (емоција)', па ујести значи повредити емоције. Емоције Арсенија Његована бивају повређене онда када је угрожен његов посед или када не налази разумевање код ближњих због претеране наклоности према кућама.

4.4. У примерима који следе навешћемо лексему *рука*, чије је значење измењено у процесу метонимизације:

Неће Арсеније Његован *седети скриштених руку* [→ не радећи ништа] [...] (57); [...] у време када сам већ *од Нике руке готово био дигао* [→ одустао] до ушију допрло да је Стефан [...] емитовао знатан број меница [...] (116); Захтијевамо слободу штампе, општу амнестију и беспоштедно чишћење државнога апарата од свих који су *окрвавили руке* [→ убили] крвљу радног човјека (134).

Са становишта метонимијске трансформације реч *рука* такође спада у високо продуктивне лексеме, иако се у нашем материјалу среће свега три пута уз извесна понављања. *Рука* је један од најзначајнијих делова тела, а Арсеније Његован је градитељ чија је активност условљена деловањем *руку*. Из тога произилази језичка и стилска продуктивност ове лексеме. Оно што је чини занимљивом за проучавање јесте то што су на њеној основи изграђена многа апстрактна значења. Примере *окрвавили руке* (134) и *дићи руке* (116) сврставамо у подтип 'рука за контролу'.⁷ Овај подтип метонимије концептуализован је принципом човек ради рукама и контролише → руке које контролишу. У исказу *окрвавили руке* значење лексеме *руке* детерминисано је глаголом, тако да се метонимијска транспозиција врши по моделу узрочно-последичног односа убити → изазвати крв, тј. окрвавити руке → починити грех убиством.

У фраземском изразу *дићи руке* срећемо овакав процес измене значења: рукама се ради → дићи руке → престати радити → одустати од неког посла. Слично значење јавља се и у изразу *скриштене руке* (57). За Арсенија Његована *руке* су градитељке, па се у оба примера метонимизација односи на престанак грађења.

5. Синегдоха типа „део тела човека → човек”

Један од чешћих и продуктивнијих подтипова синегдохе јесте „део тела човека → човек”. Човек и његова природа (деловање, мишљење, осећања) препознају се преко делова тела. Зато је тело чест и врло важан аспект концеп-

⁷ У раду под називом *Metonymy in expression pertaining to hand/ ruka in English and Serbian* Надежда Силашки и Биљана Радић Бојанић наводе три врсте метонимијских преноса: рука за помоћ, рука за карактерну особину и рука за контролу (2014: 30).

туализације, који пружа мноштво језичких могућности и шаренило значења. „Део тела човека → човек” подтип је модела „део → целина”.

5.1. Примери синегдохе лексеме *око* у нашем корпусу јесу следећи:

[...] мој доглед [је] непристрасан у служби, магнетски привлачио, тек мало задржавао у *зलोвољном оку* [→ у оку зलोвољне особе] [...] (36); [...] једино у шта сам био сигуран јесте прагматично начело по коме су *пред мојим искусним очима* [→ пред њим самим] кројене [...] (40).

У оба примера нашег корпуса лексема *око* представља исти ентитет као човек. Јунак романа не само да *оком* доживљава свет, тј. посредством чула перципира стварност, већ је *око* за Арсенија Његована виталан орган јер је он градитељ, стваралац. Искуство је стицао гледањем грађевина, па су *очи* искусне као и он сам.

Око Пекићевог јунака може бити зलोвољно онда када гледа грађевине чија естетика у њему изазива непријатност. Он *оком* доживљава друштвену промену која њега и његов посед доводи у незавидан положај.

5.2. За синегдоху лексеме *глава* нашли смо следеће примере:

[...] тада је она *глава* [→ човек] почела да се диже (129); [...] из масе је почела да израња *једна јајаста глава* [→ човек јајасте главе] (129); [...] изнад изједене ивице бетонског басена за песак клатиле су се *дечије главе* [→ деца] (172).

Сва три примера из нашег корпуса означавају човека, тј. особу којој та глава припада, дакле делом се именује целина, али такође сви примери су употребљени у истом контексту – људи који израњају из масе. Синегдохом је у овим примерима остварена деперсонализација. Арсенију Његовану није важно ко су они, већ шта представљају – они су истакнуте јединке које за њега и његов посед значе опасност.⁸

5.3. Лексема *рука* нашла се у бројним примерима синегдохе типа „део тела човека → човек”:

Давала сам ја на Солуну инјекције у тухр махршала Француске Franchet d Esperey-а, Monsieur Његован, па се није жалио *на моју руку* [→ на њу] (46); У затамњеној дубини капеле сличној унутрашњости самера obscure нечија, биће *Катаринина методична рука* [→ Катарина] намешта зарозану драперију [...] (63); [...] као да је плитко испод камена закопан моћан мотор,

⁸ *Глава* се, како преносе Радић Бојанић и Силашки речи Вјежбицке, а на примеру других језика, концептуализује, између осталог, као одвојени део који постоји независно од остатка тела (2012: 73). *Глава* се, тако узевши, доживљава као физички или ментални атрибут (Исто 2012: 74). Упркос бројним примерима у нашем језику, наш корпус понудио је само примере *главе* као физичког ентитета.

помахнитала динамо машина која се отела *из људских руку* [→ од човека] [...] (73); [...] а ја опет из чистог зидарског сујевејера нисам пристао да их према покојниковим забелешкама и скицама доцрта *нечија туђа рука* [→ човек] (210); Мислило се [...] да је греда венчаница пуко дрво које се од свог храстовог претка разликује само по облику обрађеном *вештим рукама* [→ људи вештих руку] [...] (248); Све овако преписујем с надом да ће се проглашење Господина Исидора Његована за универсалног наследника моје имање наћи у *најдостојнијим рукама* [→ у рукама најдостојнијих људи] (302).

У примерима *није се жалио на моју руку* (46) и *Катаринина методична рука* (63) налазимо *жену* као циљни домен синегдохске трансформације. Наиме, у оба случаја *рука* припада жени, јер су живот, нега и лечење Арсенија Његована, али и вођење послова и контакт са светом који му је стран и одбојан, могући само захваљујући жени.

У примеру *није се жалио на моју руку* (46) примећујемо гранични случај метонимије и синегдохе. Наиме, ова реченица може значити умеће, што би била метонимија, али такође може бити она сама (жена), што је пример синегдохе.

Концептуализацији *руке* као недовољно познате особе у чије се уметничке способности не може веровати доприноси придев *туђ* у примеру *нечија туђа рука* (210). Јунак Пекићевог романа, упркос поносу због свог високог порекла и европског образовања, гаји готово магијско веровање у натприродну моћ грађевина па, као сваким примитивним човеком, и њиме влада сујевејре.

Синегдоха типа „део тела човека → човек” овде је донекле измењена у том смислу што се, осим у последња два примера, концептуализација врши – човек који нешто ради. *Руке* граде и зато су за Арсенија Његована тако важне. Када је Арсеније Његован задовољан стањем и судбином својих грађевина, онда људе којима руке припадају назива *вештим* и *најдостојнијим*. Концептуализација је заснована на механизму ’рукама се ради – човек који ради и мисли – рукама се и мисли’.

6. Закључак

На примерима образаца метонимије и синегдохе у којима је изворни домен део тела у роману *Ходочашће Арсенија Његована* Борислава Пекића показали смо да су називи делова тела веома продуктивни при стварању нових значења. Лексеме *око*, *глава*, *срце* и *рука* поседују изражену способност развијања нових значења, јер представљају најважније органе за човеков живот или његово функционисање.

У свим примерима метонимије лексема *око* трансформисала се у суд и контролор. Било да жели да остане незапажен док проверава стање својих грађевина или да процењује њихову вредност, *око* Арсенија Његована постаје контролор његових поступака. Синегодоха исте лексеме концептуализована је у контексту човека градитеља чије је *око* најзаслужније за изглед његових грађевина. У оба случаја појам је развио бројна значења и остварио непоновљиве естетске ефекте.

У примерима у којима се *глава* среће као изворни појам наишли смо на бројна значења типа 'полудети, уобразити се, бити опседнут', а сва стања изазвана су стањем јунака због судбине грађевина. У синегодохској трансформацији *глава* је трансформисана као човек који представља претњу за посед Арсенија Његована или за њега самог. Њена продуктивност може се објаснити њеним значењским капацитетима који *главу* у нашем језику везују за већи број значења. Код синегодохе ова лексема се сва три пута јавља у готово истом контексту, тако да не примећујемо варирање значења.

Лексема *рука* заступљенија је код синегодохе јер се у контексту романа она често односи на градитеља, човека који гради рукама, као и на жену чија брига и заштитнички однос чине могућим живот главног јунака. У већини примера *рука* се доживљава као контролор поступака главног јунака везаних за његове градитељске активности. У примерима синегодохе *рука* је најпре жена која ради вештим рукама, али лексема неочекивано шири значење и у правцу особе која управља пословима, чак и онда када се они тичу мисаоне активности.

У свим примерима нашег корпуса метонимизација лексеме *срце* коришћена је с намером изражавања стања и осећања везаних за посед. Арсеније Његован воли, пати, страхује, он је храбар, самилостан, пун животне енергије, а у складу са стањем свог иметка и његовом судбином. Иако компарација лексеме *срце* није била могућа, јер није било примера са овом лексемом код синегодохе, узели смо је за анализу, уочавајући њену изузетну стилску маркираност. Прозлазећи кроз процес метонимизације, она је дала велики број значења која се тичу поседничке страсти Арсенија Његована и у том контексту остварила је значајну експресивност.

Заједничко својство поменутих фигура јесте то што су њихова значења ситуационо условљена. Условљеност контекстом јесте оно што доприноси семантичкој сложености и разноврсности. Примећено је такође да оба типа преноса развијају антропоцентрична својства.

Различитост метонимије и синегодохе заснована је на односу апстрактно–конкретно. Метонимија поменутих лексема, како смо показали, развија

апстрактна значења, док синегдоха означава конкретност. У концептуализацији телесног нашли смо бројне примере синегдохе, док су метонимизацијом остварена бројна значења која се односе на духовну страну човека. Тип везе замењених појмова оно је што ове две фигуре такође чини различитим. У процесу метонимизације називи делова тела мењају своја значења према представама које постоје у колективној свести, па *срце*, на пример, метонимизује страх, храброст, осећање. Између изворног и циљног појма постоји логичка веза. Код синегдохе контакт делова и целине у простору условљава промену значења, па је веза физичка.

Метонимија и синегдоха у корпусу Пекићевог романа јесу врло плодносни когнитивни механизми којима је обогаћен језички израз коришћен за приказивање страсти грађења и поседовање. Лексичко-семантичка анализа показала је да називи делова тела имају изражену полисемичност, али оне такође представљају значајан чинилац експресије у књижевно-естетској анализи. Упркос бројним сличностима, ова два полисемична механизма можемо сматрати аутономним због, ако не бројнијих, а оно значајнијих разлика.

Корпус

1. Пекић, Борислав (2002), *Ходочашће Арсенија Његована*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Литература

1. Гортан Премк, Даринка (1997), *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
2. Драгићевић, Рајна (2010), *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
3. Ковачевић, Милош (1999), „Метонимија и синегдоха”, *Српски језик*, Филолошки факултет у Београду, IV/1–2, 171–203.
4. Ковачевић, Милош (2000), *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
5. Lakoff, George, Mark Johnson (1980), *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.
6. Продановић Станкић, Диана (2009), „Појмовна метонимија и метафора у значењима лексеме срце у српском језику”, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXXIV–I, 77–87.
7. Раденковић, Љубинко (1996), *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Ниш: Просвета.

8. Radić Војанић, Biljana/ Sabina Halupka Rešetar (2014), „Višeznačnost lekseme *door* i *window* u engleskom i *vrata* i *prozor* u srpskom jeziku”, Novi Sad: Sedmi međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura, 349–357.
9. *Речник књижевних термина* (2001), Бања Лука: Романов.
10. Силашки, Надежда/ Биљана Радић Бојанић (2012), „Head as container in English and Serbian – a cognitive linguistic perspective”, *Зборник за језик и књижевност*, Филозофски факултет у Новом Саду, II, 65–78.

METONYMY AND SYNECDOCHE FOR BODY PARTS IN THE NOVEL *THE PILGRIMAGE OF ARSENIJE NJEGOVAN*, BY BORISLAV PEKIĆ

Summary

In this paper we will show a relation of lexical metonymy and synecdoche for body parts (eye, head, heart, hand) in *The Pilgrimage of Arsenije Njegovan* by Borislav Pečić. Our research should show that the mentioned lexemes have a rich polysemic structure. The paper is also supposed to show that both mechanisms have their own principles of functioning.

Преузето 20. 3. 2018.
Прихваћено 23. 4. 2018.